

Memoires Wies Moens, met een historische en literaire inleiding door Olaf Moens en Yves T'Sjoen, Amsterdam-Antwerpen, Meulenhoff-Kritak, 1996, 354 p.

De memoires van Wies Moens (1898-1982) hebben bij hun verschijning nogal wat aandacht gekregen in de Vlaamse en Nederlandse pers. Misschien zelfs wat te veel, want de herinneringen beslaan maar een korte periode uit het leven van deze vierentachtig jaar oud geworden auteur. Hij beschrijft zijn jeugd en studiejaren en de eerste jaren van zijn maatschappelijke en letterkundige loopbaan. In het begin van de jaren twintig houdt het verhaal op. Ook op de inhoud valt wel iets af te dingen. De memoires brengen namelijk weinig nieuwe feiten en leiden ook niet tot noodzakelijke herinterpretaties.

Moens schreef zijn *Memoires* tussen 1944 en 1946, de jaren waarin hij ondergedoken was en op de vlucht voor de Belgische justitie omwille van zijn collaboratie gedurende de Duitse bezetting. Vermoedelijk zijn de herinneringen bedoeld als een rechtvaardiging voor de politieke keuze die hij had gemaakt in de jaren dertig en veertig. Deze cruciale jaren komen in de memoires niet aan bod. Waarom hij het verhaal nooit voltooid heeft, blijft een onbeantwoorde vraag. Ook de inleiders bieden op dit punt geen uitsluitsel.

Het doet dan ook vreemd aan te lezen dat de erven Moens de publicatie van deze herinneringen lang hebben tegengehouden uit vrees dat de geschriften vanuit Vlaams-nationalistische hoek misbruikt zouden worden. Vreemd ook omdat de belangwekkendste gedeelten al bij zijn leven door hemzelf in de openbaarheid zijn gebracht in Wies Moens, *Proza*, dl. III, (Maastricht, 1972), pp. 11-67, in enkele afleveringen in *Dietschland-Europa* tussen 1966 en 1970 en voor een deel weer in *Jong, en Vlaams, en Vrij. De Gentse universiteit in de spiegel van de literatuur*, samengesteld en ingeleid door Anne Marie Musschoot, (Gent, 1991), pp. 153-171. Het betreft Moens' studententijd aan de vernederlandste 'Von Bissing'-universiteit in Gent in de jaren 1916-1918 en zijn gevangenisperiode, die het gevolg was van zijn keuze voor het activisme. In zijn *Celbrieven* (1920, met diverse herdrukken) is de gevangenschap uitvoerig aan bod gekomen. Waarom de uitgave nu wel verantwoord zou zijn, blijft bij de inleiders in het vage.

De uitgevers hebben overigens een kritische verantwoording gegeven van het manuscript en hebben dit voorbeeldig geannoteerd. De lezer blijft niet met vragen zitten. In de twee inleidingen plaatsen zij Moens respectievelijk in de politieke en in de literaire traditie van Vlaanderen. Beide inleidingen houden een strakke toon aan, wetenschappelijk verantwoord en zeer verhelderend, ook al omdat zij het hele leven van Moens beschrijven.

Al eerder is opgemerkt dat de memoires weinig nieuws bieden, behalve dan de beschrijving van zijn werk bij het Vlaamsche Volkstoneel van J.O. De Gruyter en J. Goossenaerts. De jeugdherinneringen rond de bakkers- en kruidenierswinkel

van zijn ouders te Sint-Gillis bij Dendermonde zijn, ondanks het wat plechtstatig taalgebruik, zeker het lezen waard. Naarmate het verhaal vordert, verandert de schrijfstijl en wordt hij vlotter. Zeker wanneer het over de studententijd en later gaat. Sociologisch gezien vormen deze memoires het zoveelste bewijs voor de maatschappelijke achtergrond van de meeste Vlaamse strijders tijdens het interbellum en zelfs nog later. Een goede katholieke opvoeding in een middenstandsmilieu, de kennismaking met de Vlaamse beweging op school en aan de universiteit – het gaat veelal om de eerste academicus in de familie – en de keuze om zich als militant voor de Vlaamse ontvoogding in te zetten. Moens heeft dat gedaan als dichter, maar ook als politicus en ideoloog. De suggestie dat Moens een “*dichter verdwaaald in de politiek*” zou zijn, zoals in de inleiding op p. 43 te lezen is, lijkt mij onjuist. Moens heeft bewust voor politieke actie gekozen. Al in 1928 is hij actief in het Algemeen Vlaamsch-Nationaal Verbond en in 1931 kiest hij voor het Verdinaso en voor een politiek Groot-Nederland. In zijn tijdschrift *Dietbrand* ontwikkelt hij in de jaren dertig (1934-1939) zijn specifiek volks-Dietse denken. Hierin stond niet de taal centraal, maar een mythisch en organisch bepaald denken over wat een volk van oudsher tot een gemeenschap bond. Het ging om een gemeenschappelijk beleefd verleden en “*de HARMONIE der zielshoedanigheden: deugden welke dat karakter uitmaken*” (*Dietbrand*, 1937, nr. 3, p. 82). Ook raskenmerken waren bij de bepaling van dat specifieke volkskarakter van groot belang: dat leidde bij Moens zelf en bij veel medewerkers aan zijn tijdschrift tot overtuigende antisemitische standpunten. Vanaf 1940 opteert Moens ook voor een koppeling van het volks-Dietse element aan het idee van de Germaanse volksgemeenschap. Hij sluit zich niet aan bij het VNV, maar collaboreert wel vanuit zijn functie bij de Zender Brussel, waar hij van 1941 tot einde 1943 werkzaam is. In 1943 weigert hij mee te werken aan de werving van de oostfrontstrijders en propaganda te maken voor de Hitlerjugend Flandern en loopt hij met zijn volks-Dietse idealen vast op de invloed van de DeVlag. Hij neemt zijn ontslag. Na de oorlog wordt hij bij verstek ter dood veroordeeld. Hij duikt uiteindelijk onder in Nederland, waar hij in 1949 toch nog gearresteerd en geïnterneerd wordt, maar uiteindelijk niet wordt uitgeleverd. Voor dit hoofdstuk zou wat meer informatie welkom zijn geweest. De analogie met Robert Van Roosbroecks uitwijking naar Nederland dringt zich op. Zelf hield Moens tot op het einde van zijn leven vast aan zijn politieke overtuiging. Het bracht hem in een toenemend isolement: hij vond nog enkel enige weerklank bij organisaties als WERE Di en bladen als ‘t *Pallietkerke*. Zijn literaire ontwikkeling, die zeker na de Eerste Wereldoorlog veelbelovend was en zijn uiting vond in enkele algemeen gewaardeerde dichtbundels, heeft hij verengd en volgens sommigen zelfs te niet gedaan door in de dichtkunst ook zijn politieke overtuigingen ruim baan te geven. In de pers hebben Moens’ *Memoires* ruim aandacht gekregen. Dat die belangstelling zich niet onverdeeld door waardering zou kenmerken was te verwachten.

Teleurstelling over het niet voltooid zijn van de herinneringen en een kritische beoordeling van Moens' politieke theorieën en zijn politieke levenswandel vinden we terug bij Pascal Cornets uitvoerige bespreking in *Vrij Nederland* van 5 april 1997.

In *Knack*, 29 januari 1997, wijdt Marc Reynebeau een uitvoerige recensie aan de memoires. Een groot deel van het artikel gaat evenals bij Cornet over Moens' activiteiten na de periode waarover de herinneringen lopen. De memoires geven nauwelijks iets weer van de ideologische ontwikkelingen van Moens in de jaren dertig. In dit opzicht lijkt mij de zin uit de kop van de recensie "*Zijn 'Memoires' illustreren hoezeer zijn ideologie hem verblindde en hem politiek en literair naar een impasse leidden*", aanvechtbaar.

Weinig blijft er van Moens en zijn Memoires over in Arjan Peters' recensie in *De Volkskrant*, 7 februari 1997. Wel schrijft die dat de memoires op zich "*nauwelijks verdorven lucht*" vrij laten en het lezen ervan eerder tot verbazing leidt: is de auteur en schrijver in die jaren (1898-1925) – volgens Peters "*een bescheiden menneke*", zoals hij ons vanaf de foto's aanstaart – dezelfde als degene die in de jaren dertig en veertig zijn in wezen nationaal-socialistische ideologie met verve zou uitdragen. Het totaaloordeel is negatief.

Zakelijk en niet zonder begrip voor de persoon Moens is de recensie van Karel Rombout in *NRC-Handelsblad*, 11 april 1997. Karel Rombout typeert Moens als een "*idealistisch collaborateur*". Evenals in de eerder genoemde bespreking overheerst ook hier de beschrijving van de 'faits et gestes' van Moens vanaf de jaren dertig.

Bruno de Wever laat zich in *Ons Erfdeel*, 1997, nr. 5, kritisch uit over Moens' herinneringen. De inhoud en de stijl bekoren hem niet erg en hij ergert zich enigszins aan het "*portret van de heilige moeder*", te veel een stereotype uitbeelding, en de 'afwezigheid van enige vleeselijke beleving bij Moens', als die over "*zijn meisje*" schrijft. De herinneringen vertellen, ook volgens De Wever, niets nieuws. De uitgave en de verantwoording zijn uitstekend. Slechts een enkele steek hebben de uitgevers laten vallen, wanneer zij bijvoorbeeld nog veronderstellen dat het VNV een democratische vleugel gekend zou hebben. Tenslotte zou zijns inziens de figuur Moens aan duidelijkheid gewonnen hebben, wanneer de inleiders de politicus Moens en de dichter Moens als één figuur behandeld zouden hebben. Jan D'Haese in *'t Pallieterke*, 26 maart 1997, neemt het voor Wies Moens op. Hierbij put hij uit zijn herinneringen aan persoonlijke contacten met Moens. Een van de tussenkoppen in zijn artikel luidt "*Geen fascistoïde figuur*". Daar wordt naar mijn mening wel erg soepel heengegleden over het volks-Dietse denken van Moens, dat dan wel Groot-Nederland als centraal thema had en niet Groot-Duitsland, maar in zijn politieke gedachten toch naadloos bij het nationaal-socialisme aansloot, anti-democratisch, anti-semitisch en corporatistisch. In zijn redevoering bij de Bormshulde in 1943 wees Moens op de directe relatie tussen

het activisme en de huidige collaboratie met Duitsland door te spreken over “*de geest van een nieuw, zooveel feller en grootser Activisme*” (Moens, *Proza*, III, p. 225). Een toespraak die ook verder helemaal in het collaboratie-stramien paste. In *Doorbraak*, 1 april 1997 heeft Pieter Jan Verstraete de memoires besproken. Hierbij legt hij de nadruk op het lezenswaardige in de herinneringen, maar stelt ook dat die een “*licht apologetisch karakter*” hebben. Dat geldt dan alleen voor zijn keuze voor het activisme. De rest blijft in de herinneringen buiten beeld. Edwin Truyens in *Kort Manifest*, 1997, nr. 81, schrijft in positieve bewoordingen over de uitgave en maakt enige kritische opmerkingen over de inleiding, waarvoor hij tegelijk waardering uitsprekt. Truyens meent dat de opmerking over Moens’ fel antisemitisme (inleiding, p. 35) overtrokken is en stelt dat het met Moens’ bijdragen in *Dietbrand* op dat punt wel meeviel, zeker in vergelijking met anderen. Dit lijkt me nauwelijks een te verdedigen verontschuldiging en ze is ook niet juist. Men leze nog eens nauwgezet zijn “*Nederlandse letterkunde van volks standpunt gezien*” (Moens, *Proza*, II) en “*Een nieuw boek over ons volk*” (Moens, *Proza*, III). Beide artikelen staan ook in *Dietbrand*. Over de Memoires zelf is Truyens enthousiast en hij prijst ze als zeer lezenswaardig. De persreacties weerspiegelen de nog steeds bestaande kloof tussen de Vlaams-nationalisten en de overige Vlamingen en Noord-Nederlanders. Positief is dat in beide groepen de pers ruim aandacht aan de uitgave heeft gegeven en dat door deze uitgave naast mogelijk begrip voor Wies Moens’ handelen en denken in ieder geval de kennis omtrent zijn persoon vergroot is.

PIETER VAN HEES
PROF. R. BOSLAAN 95, NL-3571 CP UTRECHT.